

BALOG ZOLTÁN

Emberi jogi minimum?

Tisztelt Enache Elnök Asszony, Hölgyeim és Uraim!

„Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van. Az emberek ésszel és lelkiismerettel bírván egymással szemben testvéri szellemben kell, hogy viseltessenek.”

Így hangzik az emberi jogok egyetemes nyilatkozatának első cikkelye, amit 1948. december 10-én fogadott el az Egyesült Nemzetek Szervezete. Úgy gondolom, hogy méltó ezekkel a szép és emelkedett mondatokkal kezdeni minden évben a konferenciánkat, hiszen egy olyan mércét állít ez a nyilatkozat elénk, amin nem csak évente kell, hogy megmérjük vagy lemérjük magunkat. E mondatok naponta tükröt tartanak a közélet szereplőinek, megmérettetik az emberi viselkedés, megmérettetik a törvényhozás, megmérettetik a törvénykezés. Amikor azt olvassuk érdekes módon egy jogi természetű nyilatkozatban, hogy testvéri szellem, akkor az emberi jogoknak éppen az a sajátossága jelenik meg, hogy valami, ami egyébként természetes kellene, hogy legyen – és az életünk különböző pillanataiban, különböző helyein természetes is –, az egyszer csak elkezd hiányozni. És ennek a hiányát valamilyen módon meg kell fogalmazni egy egyetemes nyelven. Ha egy általánosan érthető módon szeretnénk arról beszélni, hogy mi is az alapvető és fundamentális elvárás ember és ember, ember és közösség, az ember és az állam viszonyában, vagy emberi közösségeknek az egymáshoz való viszonyában, akkor jó, hogy ha van egy egyetemes nyelve az emberiségnek. De hát ilyen nyelve nincs, ezért ez egy kisebb csoda, hogy 1948-ban sikerült ebben a közös megfogalmazásban egységre jutni. Valószínűleg a második világháborúnak a traumája is hozzájárult ahhoz, hogy a nemzetek úgy gondolták, hogy inkább készek kiegyezni ebben, még mielőtt nagyobb baj lesz, például mielőtt kitörne egy harmadik világháború.

BALOG ZOLTÁN társadalmi felzárkózásért felelős államtitkár (KIM), a Polgári Magyarországért Alapítvány kuratóriumának elnöke

Nagy dolog, hogy – mondjuk így – a közös nyelvnek megszületett egy kísérlete. Egy olyan kísérlete, amelyik az emberi méltóság megsértését és ennek a védelmét is próbálja paragrafusokba, definíciókba fogalmazni. Nagy dolog, hogy van egy ilyen kísérlet egy ilyen közös nyelvre, de miközben ez a nagy erénye és nagy erőssége ennek a nyilatkozatnak, aközben egyúttal ez is a gyengesége. Ugyanis ezt a közösnek titulált, vagy egy közösnek szánt nyelvet nem érti meg mindig mindenki, mindenhol. Ami egyetemes, az egyszerre erőssége és gyengesége ennek a nyilatkozatnak. Az egyetemesség, ami azt jelenti, hogy mindenhol, mindenkire, mindenkor érvényes, az mit jelent abban a helyzetben, amikor itt és most rám, vagy éppen a másakra kell hogy érvényes legyen. Az egész emberi jogi küzdelmet úgy gondolom ami a világban zajlik és ezt a nevet kapta most már – korábban más néven folyt ilyen típusú küzdelem –, úgy gondolom, hogy ez a kettősség jellemzi. Ez az erősség a verbalitásában, hiszen vannak olyan egyetemes alapelvek, vannak olyan egyetemes elvárások, amiknek a nevében számon lehet kérni. Mit is lehet számon kérni? Számon lehet kérni konkrét közösségeket, konkrét helyen, konkrét embereket, konkrét államokat, konkrét kormányzatokat, vagy éppen hatóságokat, hogy hogyan érvényesülnek ott, akkor – mint mondták a régiek – azok az egyetemes fundamentális jogok. És akkor kiderül, hogy azért a helyzet itt is, ott is mégis csak valahogy más és elég nehéz ezt a közös értelmezést megtalálni. Ezért válik újra és újra az emberi jogokért folytatott küzdelem, az emberi méltóságért folytatott küzdelem mindenfajta alantas politikai csatározások részévé is.

Két ilyen területet szeretnék kiemelni, ahol különös veszélye van annak, hogy valamifajta olyan méltatlan – gyakran elsősorban politikai motiváltságú – csatározások jelennek meg, amik valójában alkalmasak arra, hogy az emberi jogoknak a hitelességét, azok hitelességének az erejét gyengítsék. Ebben az évben Magyarország egy rendszeres és ún. egyetemes időszakos felülvizsgálat keretében, úgy hívják ezt angolul, hogy UPR folyamat, az Egyesült Nemzetek Szervezete Emberi jogi tanácsa előtt kellett, hogy számot adjon, egy hároméves felkészülés után, arról, hogy hogyan is állnak Magyarországon az emberi jogok, hogyan felelünk meg azoknak a standardoknak, amiket mi emberi jogoknak nevezünk.

Tehát egy egyetemes, azt is mondhatnám, hogy bár egy nagyon konkrét történelmi helyzetben jött létre, de mégis időtlennek és helyzetek fölöttinek szánt mércét állítottak a mi országunk elé. Nekem jutott az a feladat, hogy Genfben képviseljem Magyarországot, illetve vezessem a magyar küldöttséget, s jelentem, kétszer is egyhangú szavazással fogadták el a mi jelentésünket. És mégis az ottani több mint száz felszólalásban különböző országok részéről, megint csak megjelent ez a gyengeség, meg ez az erősség. Az erősség a verbalításban és a számonkérésben, és a gyengeség a lokalitásnak az ismeretében. Abból mi is történik valójában egy országban, hiszen

az emberi jogoknak az érvényesülése az mindig egy folyamat, az nem egy olyan status quo, nem egy olyan megmerevedett állapot, amire azt mondjuk, hogy ez most itt jó és ne mozogjatok, hogy így maradjon, vagy azt mondjuk, hogy ez most rossz és akkor ez mindig rossz lesz. Hiszen éppen Magyarországon egy nagyon határozott és világos előrehaladás figyelhető meg a tekintetben, hogy még egyértelműbben fogalmazzuk meg azt, hogy mi az államnak, mi a közösségnek, mi a különböző hatóságoknak a feladata az emberi jogoknak az ügyében – és ha megengedik, tudatosan provokálva egy kicsit, egy konkrét ügyet is hadd említsek meg itt, amelyik a legtöbbet került szóba mindenféle országok részéről, ez a gyöngyöspatai konfliktus volt, aminek kapcsán meglehetősen éles kritikát kaptunk olyan országoktól, akikről teljesen nyilvánvaló volt – közük tartozott az Amnesty International is –, hogy nincsenek tisztában tényszerűen sem azzal a helyzettel, ami ott történt, és amikor sikerült néhány emberi jogi szervezettel és főszóaláló ország képviselővel erről beszélni, akkor kiderült, hogy olyan módon, egy olyan reagálással, ahogy a magyar törvényhozás reagált erre a konfliktusra, egyik országban sem tartanák ezt elképzelhetőnek.

Konkréten arra gondolok, hogy a magyar törvényhozás egy rendkívül szigorú törvényt hozott néhány héttel azután, hogy nyilvánvaló lett, hogy bár az akkori magyar jogi szabályozás is egyértelművé tette, hogy kisebbség elleni félelemkeltő cselekedeteket nem lehet Magyarországon megvalósítani, a törvénynek ez a védő funkciója a bíróságok gyakorlata miatt működésképtelenek bizonyult. Ez abban öltött testet, hogy azokat a félelemkeltő cselekményeket elkövető embereket, akiket a rendőrség letartóztatott, a bíróság néhány órán belül kiengedte, mert nem talált semmi olyan okot, ami miatt őket fogva tarthatta volna. Erre az ellentmondásos helyzetre a magyar törvényhozás nagyon gyorsan a Büntető törvénykönyvnek egy olyan szigorításával válaszolt, ami egyértelművé teszi, hogy minden olyan fölvonulás, amely lehetőséget nyújt arra, vagy felkelti annak a veszélyét, hogy bármilyen kisebbségben, bármilyen emberi közösségben félelmet keltsen, az büntetendő Magyarországon. Egy olyan szigorú törvény született – érdekes módon ezt nem hallottam bíráltni az emberi jogi szervezetek részéről –, amire félig viccesen azt szoktam mondani, hogy egy olyan törvény, ami alapján ha egy kicsit szigorúbb a bíróság, akkor akár a busójárást, de adott esetben még a húsvéti körmenetet is be lehetne tiltani, hiszen az is egyenruhában történik, legalábbis bizonyos személyeknek a részéről.

Azért hoztam ide ezt az ügyet, mert hogy a kisebbségi jogokról beszélünk és miután az Alkotmánybíróság elnöke, professzor úr beszélt a mi szívünkhöz nagyon közel álló kisebbségről, nemzetiségről, őshonos magyar népcsoportról, a határainkon kívül élő magyar közösségekről, én most egy másik közösségről szeretnék beszélni, ami az én szívemhez legalább annyira közel áll, ez pedig a magyarországi

cigányságnak az ügye. Úgy gondolom, hogy amikor erről beszélünk, azt természetesen meg lehet közelíteni etnikai alapon, hiszen itt is egy őshonosnak nevezhető népcsoportról van szó, hiszen több mint 500 éve élnek velünk Magyarországon különböző csoportok, akiket összefoglalóan cigányoknak nevezünk vagy romáknak, amely közösségnek további alfajai is megnevezhetők és mégis valamilyen módon az egyetlen olyan kisebbség, akiknek a jogainak a tiszteletben tartásával problémák vannak. Amikor 1989-ben az egyik utolsó illegális Beszélőben és az egyik első legális Hittelben egy időben jelent meg egy közös tanulmányom egy társszerzővel éppen a kisebbségi kérdésről, akkor azt a mondatot, akkori naivságomban le mertem írni, hogy a magyar nemzeti oldal határon kívül élő magyarokért vállalt harcának a hitelesítője az, hogy hogyan viszonyulunk a magyarországi cigánysághoz és fordítva a liberális oldal cigányság, kisebbség védő akcióit az hitelesíti, hogy hogyan viszonyulnak egyébként a nemzeti kérdéshez a határon kívül élő magyaroknak esetében. Azóta sok bírálatot kaptam ezért a mondatért azoktól, akik ezt olvasták. Úgy gondolom, hogy naiv volt ezt a mondatot leírni, de továbbra is tartanám ennek az igazságát, mert akkor van egy olyan közös fundamentum, amire föl tudunk állni mind a két ügyben. Magyarországon, hogy ha a roma ügygel foglalkozunk, akkor valóban az Alaptörvénynek az alapvetéséből kell kiindulnunk. Egy egyértelmű alapvetés, hogy a politikai nemzet része minden etnikai csoport az új Alaptörvényben és már az új nemzetiségi törvényben sem különböztetünk meg nemzeti és etnikai kisebbséget attól függően, hogy van-e nekik anyanemzetük, hanem minden magyarországi etnikai csoport, amely beletartozik abba a 13 etnikai és nemzeti kisebbségbe, akiket az Alkotmány felsorolt, azok nemzetiségnek minősülnek. És akkor rögtön itt a szabad vállalásnak, az etnikai identitás szabad vállalásának kérdésénél rögtön kap ez az egész ügy egy kis gellert, hiszen ma Magyarországon az, hogy ki tartja magát svábnak, vagy éppen Szabolcs megyében tirpáknak vagy magyarországi románnak, vagy éppen szlováknak, vagy éppen horvátnak, az mindenkinek az egyéni szuverén döntése, de hogy ki a cigány, azt mindig mások mondják meg. Ezt mindig kívülről mondják meg. És rögtön itt van az első pontja annak, ami teljesen nyilvánvalóvá teszi azt, hogy ez a kérdés részben valóban a klasszikus etnikai kérdés, részben pedig az a kérdés, amit diszkriminációnak, illetve antidiszkriminációnak nevezünk, és ez jelentős mértékben azért van, mert ez egyszerre egy szociális, kulturális kérdés is Magyarországon. Az a stratégia, amit a társadalmi felzárkózásról és a romáknak az ügyéről elfogadtunk az elmúlt héten a magyar kormányban és elküldtük Brüsszelbe az Európai Bizottsághoz, az a stratégia elsősorban egy olyan típusú bírálatot kapott, amelyik hiányolja belőle az emberi jogok komolyan vételének az ügyét, amelyik azt mondja, hogy keveset foglalkozunk az antidiszkrimináció kérdésével, és ha szabad akkor most idézném azt a cikkelyt, a több mint 60 éve elfogadott em-

beri jogok egyetemes nyilatkozatából, amelyik úgy gondolom, hogy leginkább erre a kérdésre vonatkozik. A 22. cikkely ezt mondja: „Minden személynek mint a társadalom tagjának joga van a szociális biztonsághoz.” Minden személynek ugyancsak igénye van arra, hogy – az államok erőfeszítése és a nemzetközi együttműködés eredményeképpen és számot vetve az egyes országok szervezetével és gazdasági erőforrásaival – a méltóságához és személyiségének szabadon való kifejlődéséhez szükséges gazdasági, szociális és kulturális jogait kielégíthesse. A 23. cikk pedig azt mondja: „Minden személynek joga van a munkához, a munka szabad megválasztásához, a méltányos és kielégítő munkafeltételekhez és a munkanélküliség elleni védelemhez.” A 22. cikkelyben eljutunk odáig, hogy maga az egyetemes nyilatkozat is érzi azt, hogy az államok erőfeszítéseitől függően, a nemzetközi együttműködés eredményeképpen, számot vetve egy ország gazdasági erőforrásaival, tehát hogy ezeket időtől, tértől függetlenül ezeket a jogokat nem lehet biztosítani és nem lehet tiszteletben tartani. Mégis úgy gondolom, hogy itt olyan prioritások vannak leírva, amelyek nélkül az általános antidiszkriminációs küzdelem, emberi jogi küzdelem az a levegőben marad és egy olyan verbalitás lesz, amivel gyakran találkozunk. Egyébként azt szokták mondani, hogy emberi jogokat sokkal könnyebb védeni, mint pl. házat építeni azoknak akiknek nincs házuk, vagy a lakhatási körülményeik emberhez méltatlanok. Ezért gondoltuk mi azt a stratégiánknak a keretében, hogy a prioritást a szociális kérdéseknek, a munkaügyi, a foglalkoztatási kérdéseknek, az oktatási kérdéseknek, az egészségügyi és a lakhatási kérdéseknek adjuk, mert akkor van értelme beszélni arról, hogy kit hogyan ér diszkrimináció, ha egyébként vannak olyan lehetőségek, amikhez hozzájuthatott volna, de nem jutott hozzá azért, mer őt valamilyen módon diszkriminálták, akár az oktatás területén, akár a foglalkoztatás területén, akár az egészségügyi rendszerben, vagy bárhol másutt.

Ez a működési mechanizmus az, amelyik úgy gondolom, hogy méltó az államhoz, és a méltónál arra gondolok, hogy valóban komolyan gondolja azoknak a kisebbségeknek – legyen ezek szociális kisebbségek, hátrányos helyzetű csoportok, legyen ennek etnikai háttere vagy nem – a fölemelését. Ha komolyan gondolja, akkor az emberi jogi verbalitás helyett a valóságos lehetőségeket kell nyújtani és aztán az emberi jogok alapján állva figyelni kell arra, hogy történik-e diszkrimináció akkor, amikor ezeket a lehetőségeket bármilyen kisebbséghez tartozók igénybe szeretnék venni. Magyarországon mégiscsak az volt a helyzet 1989-ig, a diktatúra éveiben, hogy megpróbáltuk alulról érvényesíteni az emberi jogokat, egy szabad demokráciában ezeket az emberi jogokat felülről kell érvényesíteni, az államnak kell a lehetőségeket megteremtteni, de ez az alulról és felülről között úgy gondolom, hogy talán még fontosabb az a horizontális dimenzió, amelyik az emberi jogi kultúrát jelenti. Az embereknek a társas viszonyaiban, a hatóságnak a polgárhoz való viszo-

nyában és úgy gondolom, hogy ebben az ügyben a legtöbbit egyébként az oktatás, a nevelés, az iskola és a család teheti, hiszen, hogy ha egy felnővekvő személy, egy gyermek nem kapja meg a fejlődése során a saját emberi méltóságának a tiszteletét – ami természetesen a fogantatás pillanatától jár neki –, akkor utána hogy várjuk el tőle azt, hogy ő ezt megadja másoknak. Úgy gondolom, amikor Magyarországon ezt egymástól számon kérjük, akkor ezt a dimenziót mindenképpen be kell hozni. Mindenképpen föl kell tenni azt a kérdést hogy, akiktől elvárjuk, hogy tiszteljék mások emberi méltóságát, vajon azok megkapták-e az államtól, a hatóságoktól, a családjukban, az iskolájukban, a közösségükben, akár az egyházi közösségükben is ezt a méltóságot, amit aztán másoknál is tisztelni tudnak.

Befejezésül hadd hozzam ide azt a pillanatot, azt az eseményt, ami bennünket így összehoz. Kruchina Károly elnök úr az első konferenciáról nem emlékezett meg, mert az nem ezekben a termekben volt. Vannak, akik emlékeznek arra a 2007. őszi és 2006. őszi konferenciára, amit éppen egy templomban tartottunk, ahol először találkozott a Készenléti Rendőrség egyik katonája és egy áldozat, akit 2006 őszén megvertek. Ugyanis ez az az origó, ahonnan elindultunk mi így együtt, és ez az, ami ma is azzal a szolidaritással tart együtt bennünket, amit én, remélem, hogy nehéz lesz megbontani. Vannak erre törekvések és úgy gondolom, hogy próbáljunk visszatalálni ehhez a ponthoz. 2006 ősze a magyar demokráciának és az emberi jogoknak egy olyan súlyos, brutális kihívást jelentett, ami megrázta a magyar közéletet, megrázta a magyar államrendszert is, megrázta egyébként a magyar rendőrséget is, és olyan embereket fújt a szél egy táborba, akik egyébként lehet, hogy nem álltak volna szóba egymással. Számomra ez egy nagyon fontos pillanat volt, hogy ún. liberális jogvédőkkel és ún. nemzeti jogvédőkkel egy táborban éreztük magunkat és úgy gondoltuk, hogy van egy olyan közös küzdelem, amiben össze kell fognunk, miközben politikai kérdésekben nagyon másokat gondolunk. Ebből a küzdelemből született a Független Rendészeti Panasztestület, amelynek itt van az elnöke, mert kiderült, hogy az államnak valamilyen lelkiismerete azért mégis van és ezt a minimális engedményt adta az akkori hatalom, hogy legalább egy ilyen panasztestület hozzunk létre. Nagyt változott azóta a világ, mindenki előtt szívesen vagy kevésbé szívesen mégiscsak bevallom, hogy kormányzati körökben sokkal nehezebb az emberi jogokat védeni, mint ellenzékben, de ez nem jelenti azt, hogy ne keressük meg azt a közös pontot, azt az origót, ahonnan elindultunk és onnan kérdezzük meg azt, hogy mi ma az az emberi jogi minimum, amiben egyet tudunk érteni és amiért közösen ki tudunk állni. Ami független egyébként a politikai állásfoglalásunktól, független attól, hogy lent vagyunk vagy fent, balra vagy jobbra, oldalt vagy elöl, vagy hátul, mert úgy gondolom, hogy ha nem lesz egy ilyen emberi jogi minimum a magyar közéletben, a magyar közgondolkodásban, a magyar közviselkedésben, akkor

bizony hiába védik az emberi jogokat a különböző szervezetek, akkor hiába hozza az állam a jobb vagy kevésbé jobb törvényeket, akkor mégiscsak elveszítjük ezt a küzdelmet. És hogy nem teljesen reménytelen a küzdelem, úgy gondolom, hogy Hatala tábornok úrnak, az országos rendőrfőkapitány úrnak a jelenléte bizonyítja azt, hogy emberi jogokról a rendőrséggel is lehet beszélni, vagy a rendvédelmi szervezetekkel is; úgy gondolom, hogy az összefogásnak, ennek a horizontális és vertikális összefogásnak mindenképpen részének kell lenni annak az egyik legfontosabb hatóságnak, annak az egyik legfontosabb állami szervnek, a rendvédelmi szervezeteknek, amelyeknek az egyik feladatuk, ahogyan azt 2006 őszén megfogalmaztuk, hogy ne a hatalmat védjék a polgárral szemben, hanem, hogy a polgároknak az emberi jogait biztosítsák.

Köszönöm a figyelmüket!